BÜLENT ÖZDEMİR, **Süryanilerin Dünü Bugünü I. Dünya Savaşında Süryaniler**,

TTK Yayını, Ankara, 2008, xiii+232 s., VII. Dizi-Sayı 234, ISBN 978-975-16-2042-2

Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI[•]

Süryaniler, Süryanice adı verilen Sami dil ailesi içerisinde yer alan Aramice konuşan bir toplum olarak tanımlanmaktadır Urfa, Nusaybin ve Musul başta olmak üzere Kuzey Mezopotamya'da yaşamaktadırlar. Süryani toplumu Hıristiyan bir toplumdur. M.S 1. yüzyılda Kuzey Mezopotamya'da yayılan Hıristiyanlığı kabul etmişler ve Antakya'da ilk kiliselerini kurmuşladır. Süryani kimliği tanımlamasında etnik ve dini kimlik iç içe geçmiş bir şekilde yer almaktadır. Yoğun göç nedeniyle Bugün dünyanın birçok ülkesinde özellikle Avrupa ve Amerika'da yaşamak durumunda kalan Süryani toplumu kendini tanımlamada ve birlik sağlama çabalarında her iki alanda sürdürme çabası içerisindedir. Kimi Süryaniler etnik tanımlamayı ön plana çıkartırken özellikle Ortodoks Süryani kilisesi kilise etrafında birleşmeyi sağlamaya çalışmaktadır. Buna rağmen son yıllarda kilise de etnik ve kültürel milliyet temeline dayalı tanımlamayı kabul etmeye başlamışlardır. Buna göre Süryaniler "medeniyet ateşinin ilk çıktığı en eski kalptir." Tabii ki bu tarihi gerçeğin en önemli delilleri Süryanilerin bugünkü kullandıkları dil, kültür, gelenek ve görenekleri kısaca yaşantılarıdır.

Ancak tarihsel süreç içerisinde Süryanileri birleştiren kilise Süryaniler arasında ayrılıkların da nedeni olmuştur. Süryani kilisesinde ilk ayrılık, 431 Efes Konsili'nde Hz İsa'nın Tanrı ve beşeri yönü olduğunu, dolayısıyla iki doğası olduğunu ortaya atan Nestorius'un görüşleri neticesinde meydana gelmiştir. Nestorius'un takipçileri zaman içerisinde Süryanilerle karışarak önce Urfa, daha sonra Nusaybin'de kilise kurmuşlardır. 6. yüzyıldan itibaren de Nesturi olarak adlandırılmaya başlanmışlardır. Süryani kilisenin ikinci ayrılığı ise 6. yüzyılda gerçekleşmiştir. Hâlbuki 451'de Monofizit itikadı kabul eden İskenderiye doktrini reddedilmiştir. Süryanilerin çoğunluğu monofizitlerin yanında yer almışlardır. Bu süreçte Urfa Monofizit Piskoposu Jacob Baradaeus'a İmparator Justinianus tarafından ayrı kilise kurma izni verilmiş ve VIII. yüzyıldan itibaren Piskopos Jacob'un takipçilerine *Yakubiler* adı verilmiştir. Kadıköy Konsili kararlarını kabul eden Hıristiyanlara da *Melkailer* ya da *Melkitle*r denilmiştir. Tarih yine VIII. yüzyılda Süryanilerin Aziz John Maron'a atfen *Maruniler* olarak ayrılmasına şahit olmuştur. Süryani Ortodoks Kilisesi için Maruni grubun ayrılması bir son değildir. Nitekim bu defaki ayrılık süreci Haçlı seferlerinden sonra olmuştur. 1181 yılında Katolik olan Süryaniler, Katolik Kilisesine katılma kararı almışlardır. 1667'de Andrew Akhijan, Papa tarafından Süryani Katolik Patriği olarak tayin edilmiştir. 1782'de Halep metropoliti Michael Carve'nin Papa tarafından Süryani Katolik Kilisesi Patriği seçilmiştir. Yine Papa'nın etkisiyle Nesturiler arasında yapılan misyonerlik faaliyetleri sonucunda Musul merkez olmak üzere 1680'de Katolik mezhebini seçen Nesturiler Katolik Nesturi Kilisesini kurmuşlardır. Bu gruba *Keldaniler* de denilmektedir. Zaman içerisinde Müslüman olan Süryaniler için Süryanice bir kelime olan *Mhalmoye* tabiri kullanılır olmuştur. Süryani Kilisesinin ayrılığı Protestan misyonerlerinin çabaları neticesinde XIX yüzyılda yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle İngiliz ve Amerikan misyonerleri Osmanlı tebaası Ermeniler ve Süryanilerin Protestan mezhebine geçmesine neden olmuşlardır. Artık Süryaniler arasında Protestan Süryani Cemaati de vardır.

Süryanilerin ilk patriklik merkezi Antakya idi. Zaman içerisinde Halep, Malatya, Diyarbakır ve Mardin kilise merkezi olarak kullanıldıktan sonra 1293 yılında Patrik Mor İgnatiyos Yusuf Mar Vahap tarafından sürekli ve resmen Mardin'deki Deyrülzafaran (Deyrü'z-Zafaran) Manastır'ı daimi merkez olmuştur. Fakat birçok Patrik, Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi veya yine Mardin'deki Kırklar Kilisesini merkez olarak kullanmayı tercih etmiştir.

Süryanilerin Dünü Bugünü (I. Dünya Savaşı'nda Süryaniler) adını taşıyan kitap, Giriş hariç 6 bölümden oluşmaktadır. Kitabın tamamının değerlendirildiği Sonuç ile son bulmaktadır. Tabii ki kitabın başında Önsöz, Kısaltmalar, Literatür ve Kaynaklar ve Giriş vardır. Literatür ve Kaynaklar kısmında yazar, kitabı yazarken kullandığı kaynakları genel hatlarıyla ele almış ve kategorize etmiştir.

Kitap *Tarihsel Süreçte Süryaniler* adlı I. Bölüm, yukarıda kısaca bilgi vermeye çalıştığım *Süryaniler Kimdir*? konu başlığı ile yazar, Süryanilerin kimliği üzerinde durmuştur. *Dinsel Farklılaşma ve Misyonerlik Faaliyetleri* adı altında Süryani Kilisesi'ndeki ayrılıklara kısaca değindikten sonra

[•] Yrd. Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

misyonerlik faaliyetlerinin Osmanlı Devleti topraklarında kesafet kazandığı XIX. yüzyılda Protestan misyonerlerin Süryaniler arasındaki faaliyetlerini geniş bir şekilde ele *19. yüzyıl Misyonlar Çağı* adlı alt başlık ile devam etmiştir. Sadece İngiliz ve Amerikan Protestan misyonerlerinin faaliyetleri değil aynı zamanda Alman Lutheran Kilisesi'ne bağlı misyonerlerin, Rus Ortodoks ve Fransız misyonerlerin faaliyetleri üzerinde de durulmuştur. Misyonerlik faaliyetleri kapsamında Bölgede okullar ve hastaneler açılması dikkat çekicidir. Özellikle Amerikalı ve İngiliz misyonerler, ilk Hıristiyan topluluklardan biri olarak kabul edilen Süryanileri "*medeni Hıristiyanlıkla*" tanıştırmak amacıyla hareket ettiklerini dile getirmişlerdir (s. 17). Konunun bir başka alt başlığı misyonerlerin Süryanileri nasıl tanımladıkları *Misyonerlerin Gözüyle Süryaniler* adı altında verilmiştir. Urumiye'deki İngiliz Misyonunun mektubunda Süryanilerin ve misyonun amacı açıkça belirtilmiştir. " *Misyonumuzun buradaki amacı Süryanilerin dinsel ve ruhsal açıdan geliştirilmesi olmasın karşın bizden beklentileri farklıdır… Bizden istedikleri kendilerine politik ve mali açıdan yardım etmemizdir…*" (s. 28-29). I. bölüm *Osmanlı İmparatorluğu'nda Süryaniler* ve *Kürt-Süryani İlişkileri* başlıklı konuları ile devam etmektedir.

II. bölüm *I. Dünya Öncesinde Süryaniler* adı altında verilmiş olup, üç ana başlık atında yazar bize konuyu sunmaktadır. Bu konu başlıkları ise *Yaşadıkları Bölgeler*, *Nüfus Hareketleri ve Kültür*, *Süryani-Ermeni ilişkileri* ve *Rusya ile İlişkiler* şeklinde tasarlanmış ve sunulmuştur. Bölümün birinci konusunu oluşturan *Yaşadıkları Bölgeler, Nüfus Hareketleri ve Kültür* Süryanileri tanımak anlamında önemli bir yere sahiptir. Süryanilerin yaşadıkları bölgeler, Hakkâri, Dicle vadisi, İran Azerbaycan'ı ve Yukarı Mezopotamya'dır. Bu bölgelerin coğrafi özellikleri yanında Süryanilerin tarihsel süreçte yaşadıkları bölgelerde oynadıkları rol ele alınmaktadır. Bu bölümde ele alınan konular içerisinde yer alan *Nüfus* ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü ileriki bölümlerde üzerinde durulacağı Süryani toplumunun soykırım iddialarına temel teşkil etmektedir. Yazar, Amerikan I. Dünya Savaşı öncesi Amerikan belgelerine, seyyahların (Fransız Seyyah Vital Cuinet), misyonerlerin (İngiliz misyoner W. A. Shedd), Profesör A. Yohannan ve Profesör D. Magie'nin verdikleri bilgilere göre Süryani nüfusunu vermeye çalışmıştır. Ayrıca bu başlık altında 1870'lerde hazırlanmış Süryanice el yazmada yer alan nüfus bilgileri de yer almaktadır. Burada dikkat çeken husus verilen nüfus rakamları arasında tutarsızlıkların olmasıdır. Diğer bir önemli konu başlığı *Kayıplar'*dır. Kayıplar başlığında I. Dünya savaşı sırasında ve sonrasında Süryanilerin kayıpları ele alınmıştır. Bu kayıplar Süryani Agha Petros'un ve Mor Severios Barsaum'un uluslar arası alanda ortaya koydukları rakamlar esas alınarak verilmiştir. Bölüm, *Süryani-Ermen*i ve *Rusya ile ilişkiler* iki alt başlık ile farklı bir yönde değerlendirilmiştir.

Kitabın III. Bölümü, I. *Dünya Savaşında İtilaf Devletleri Saflarında Süryaniler* adı altında Süryanilerin I. Dünya Savaşında bölgedeki rolleri; Süryanilerin *Osmanlı Devleti'ne Savaş İlan Etmeleri*, *İngiliz Dış Politikasında Süryaniler*, *Bağımsızlık Sözü Verildi mi*?, *Urumiye Olayları*, *ABD Yakın Doğu Yardım Kuruluşu (Near East Relief) ve Süryaniler* ve *Bakuba Kampı* adlı altı alt başlıkla ele alınmıştır. Özellikle kitabın bu bölümü Süryanilerin bölgedeki faaliyetlerini İngiltere ve Rusya'nın savaş sırasındaki politikaları çerçevesinde irdelemesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Tabii ki savaş sırasında Süryanilere İngiltere'nin bağımsızlık sözü verip vermediği bugün dahi önem arz etmektedir. Çünkü Süryaniler bu söze güvenerek savaşta yüzyıllardır tebaası oldukları Osmanlı Devleti'nin karşısında İtilaf Devletlerinin yanında yer almışlardır. Savaş sonrasında istedikleri gibi bölgenin kontrolünü ele geçiremeyen Süryaniler bölgeden göç etmek zorunda kaldıklarında İngilizler tarafından Bağdat yakınlarında kurulan Bakuba kampına yerleştirilmişlerdir. *Bakuba Kampı* başlığı altındaki konuda kampın kuruluşu, buradaki Süryaniler ve faaliyetleri hakkında bilgi verilmektedir.

IV. Bölüm Süryani Diasporasının üzerinde yoğun olarak çalıştığı bir konuya, Süryani Soykırım İddialarına *I. Dünya Savaşı ve Süryaniler* adı altında yer vermektedir. Bölüm, *İnşa Edilmeye Çalışılan Bir Soykırım Miti: "Seyfo*", *Midyat İsyanı*, *Kürtler* alt başlıkları şeklinde soykırıma temel teşkil eden anlayışı ve 1915 olaylarını incelemektedir. Birinci başlıkta özellikle *Seyfo* tabirinin içerdiği soykırım manası üzerinde durulmakta olup, Süryanilerin soykırım iddialarının amaçları açık bir şekilde verilmektedir ki, bu amaç; "*…Türkiye Cumhuriyeti'nin soykırımı reddetmekten vazgeçerek özür dilemesi, akabinde büyük miktarda tazminat talep edilmesi, Lozan Antlaşmasında verilmeyen azınlık statüsünü bugün verilmesi ve nihayetinde Türkiye topraklarının bir kısmını da içerisine alan tarihsel süreçte Süryanilere ait olduğunu iddia ettikleri Kuzey Mezopotamya'da bir Süryani Devleti kurmaktır…*" (s. 115). Savaşın yoğun olarak yaşandığı 1915 yılı ermeni tehcir kararının çıktığı ve uygulamaya konulduğu bir dönemde Süryaniler Midyat'ta isyan etmişlerdir. İsyanı süreci *Midyat İsyanı* başlığı ile ele alınmıştır. Bölümün diğer bir konusu olan *Kürtler* başlığı adı altında Kürtlerle Süryanilerin ilişkileri üzerinde durulmuştur.

I. Dünya Savaşından sonra Süryanilerin durumu V. Bölümde Savaş Sonrasında Süryaniler adlı başlık adı altında ele alınmıştır. Bu bölümün konuları *Süryani Lider Agha Petros*, *Paris Barış Konferansı*

ve Süryaniler, *Lozan Görüşmeleri*, *İngiltere ve Unutulan Vaatler*, *Irak Krallığı, Musul Sorunu ve Süryaniler*'dir Bu başlıklar altında verilen konulardan *Musul Krallığı* konusu bölümün en ilgi çekici konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İngiltere'nin I. Dünya savaşından sonra Irak'ı yapılandırma çabaları çerçevesinde özelde çoğunlukla Bağdat yakınlarında Bakuba Kampı'nda yaşayan ve genelde bütün Süryanilerin durumu tartışılmıştır. Şöyle ki, doğru tercih yaparak kazanan taraf olan İtilaf Devletlerinin yanında yer alan Süryaniler Türkiye ile Irak sınırının 1924 yılına kadar çizilememesi aşamasında bile daha önce olduğu gibi İngiltere tarafından kullanılmışlardır. Amerika'da yaşayan Süryani Ulusal Cemiyetleri daha Paris Konferansı'na bir dilekçe yazarak Amerika ya da İngiltere'nin mandası altında Hakkari ve çevresinde Süryani Devleti, kurulmasını talep etmişlerdir. (Paris Barış Konferansı ve Süryaniler s. 132 vd.). Burada dikkati çeken nokta Süryani taleplerinin Paris Barış konferansında dikkate alınmaması ve hatta Lozan Antlaşması'nda bu durumun devam etmesidir. Lozan Antlaşması'nda Süryanilere Ermeniler, Rumlar gibi azınlık statüsü bile verilmemiştir. (Lozan Görüşmeleri s. 142- 146.). Süryanilere göre kurulacak devlet mutlaka Hakkari ve çevresinde olmalıdır. Bu görüşü Agha Petros, tarafından hazırlanan raporda açıkça ortaya koymuşlardır. Buna göre; … *Hıristiyan nüfus hiçbir şekilde İslam topraklarından dışarı çıkarılmamalıdır. Çünkü her bir Hıristiyan, İngiltere'nin ve İtilâf Devletleri'nin sadık birer ajanı ve destekleyicisidir*… (s. 139). Bu niyetleri taşıyan Süryaniler, savaşa müttefik olarak girdikleri İngiltere'nin politikaları gereği bağımsız ya da otonom bir devlet arzularına kavuşamamışlar, kaderleri kurulan Irak Krallığı'nın alacağı kararlara bırakılmıştır.

VI. Bölüm, Süryanilerin geleceği konusunda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile Süryanilerin işliklerini ele alan *Türkiye Cumhuriyeti ve Süryaniler* adını taşımaktadır. Burada ön plana çıkan önemli konu Süryani lider Agha Petros'un otonom Süryani bölge kurulması için Ankara hükümeti nezdinde gösterdiği çabalardır. Bu anlamda Petros'un TBMM'ne gönderdiği dilekçesi dikkate şayandır. Dilekçenin giriş bölümünde "*Süryani ve Keldanilerin yüzyıllardır Türklere karşı dürüst ve itaatkâr oldukları ve Türklerin geçmişte kendilerine sürekli bir şekilde iyi davrandıkları ve tolerans gösterdikleri"* ifade edilmektedir (s. 156). Yeni kurulan Irak Krallığı'nda yaşamak istemeyen Süryanilerin Hakkâri merkez olmak üzere kurulmasını istedikleri otonom bölge için yapılan bu başvuru ve başvurunun mahiyeti bu bölümde dikkatle ele alınan bir konudur. Sonuçta Süryaniler Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak kabul edilmişlerdir. (s. 161). Bölümün *Süryani Diasporası ve Kimlik Oluşumu* başlığı adı altında yazar, Süryani diasporasının oluşumu üzerinde durduktan sonra Süryani diasporasının kimlik problemi ve bu anlamda soykırım iddialarının rolünü ele almaktadır. Nitekim yazarın bu konuda ulaştığı sonuç, Soykırım iddiaları Süryanilerin kimlik oluşumunda Ermeni diasporasında olduğundan daha fazla ihtiyaç duyulan bir araç olduğu yönündedir. Hatta Soykırım iddialarının Süryaniler arasında yüzyıllardır var olan dinsel ve mezhepsel farklıkların ortadan kalkmasında olumlu bir şekilde etkilediği vurgulanan noktadır. (s. 165). Bölümün diğer bir konusu ise bugün var olan Süryani örgütlerini ele alan *Örgütler*'dir. Yine Süryanilerin konuştukları dilin gelişim çizgisi bu bölümde *Dil Problemi* başlığı adı altında irdelenmiştir. Bir başka konu ise İsveç'te yaşayan Süryanilerin durumunun incelendiği *İsveç'te Yaşayan Süryani Toplumu* adlı konudur. Bu konuda özellikle Belçika'nın başkenti Brüksel'de 4 Mart 2007'de Mıtra Hazail Soumi tarafında yapılan konferans ele alınmıştır. Konferans'ta *Seyfo- 1915* adıyla sloganlaştırılan İsveç'te kurulan *Seyfo Centre*'nin başkanı araştırmacı Sabri Atman Soykırım vardır tezini savunmuştur. Konferansın ele alınmasının nedenini de ortaya koyacak olan Mıtra Hazail Soumi'nin sözleridir. Mıtra Hazail Soumi ".. *Ben Türkiye'yi korumuyorum, ama genecoide (soykırım) ayrı bir şeydir, Massacre (katliam) başka bir şeydir. Eğer Seyfo bir soykırım olsaydı şimdi hiç birimiz hayatta olmazdı*…", ve "*Türkiye Devleti halkımıza yapılan katliamlardan sorumlu değildir."* sözleri ile soykırıma karşı çıkmış ve I. Dünya savaşında yaşananları katliam olarak nitelemiştir. Buna rağmen Mıtra Hazail Soumi birçok Süryani tarafından hain ilan edilmiştir. (s. 169).

Sonuç bölümünde yazar bütün bu ele alınan konuların genel bir değerlendirilmesini yapmıştır. I. Dünya savaşında Osmanlı Devleti aleyhine İtilaf Devletleri ile işbirliği yapan Süryanilerin soykırım iddialarının gerçeği yansıtmadığı ve bu iddianın politik amaçlı kullanıldığı kitabın sonuç kısmında ulaşılan noktadır.

Kitapta, Amerika e İngiliz Arşivlerinden alınan belgeler bir kısmı aynen verilmiştir. Eklerden sonra kitabın yazılmasında kullanılan kaynaklar ile devam etmiş, son indeks ile de sona ermiştir.